

สงครามโลกครั้งที่สอง :

เมื่อยุ่บปุ่นบุกภาคใต้

ดรุณี บุญกิบาล*

บทนำ

ภาคใต้แม้มีชื่อสูนย์กลางของประเทศไทย แต่ในสงครามโลกครั้งที่สองก็ต้องเข้าสู่ภาวะสงครามไปด้วย เหตุผลที่สำคัญก็เพราะภาคใต้อยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นจะต้องใช้เป็นเส้นทางเดินทัพผ่านไปสู่ประเทศไทยมาและสิงคโปร์ของอังกฤษ ซึ่งเป็นคู่สัมภาระของญี่ปุ่น ชาวภาคใต้ไม่ว่าจะอยู่ในจังหวัดประจำวันครีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ตั้งก์ได้รับผลกระทบจากการยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่นในครั้งนั้นด้วยกันแทบทั้งสิ้น การบุกภาคใต้ของญี่ปุ่นได้ทำลายทั้งชีวิตจิตใจความรู้สึก และทรัพย์สินของประชาชนไปเป็นจำนวนมาก สิ่งที่บังหลวงเหลืออยู่ให้คนภาคใต้รุ่นหลังกล่าวถึงอยู่เสมอคือความตาย ความทุกข์ยากลำบาก ความสูญเสีย ที่คนภาคใต้ได้รับจากการบุกของญี่ปุ่น และการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในครั้งนั้น นายเรียร เจริญวัฒนา ได้เล่าไว้ใน “ญี่ปุ่นขึ้น” ว่า “...ตอนบ่ายวันที่ 9 ธันวาคม 2484 เครื่องบินอังกฤษสองหรือสามลำทิ้งระเบิดที่สงขลา ระเบิดตกลงที่วัดตอนรัก (วัดใต้) และเรือนจำซึ่งอยู่ติดกัน เพื่อนบ้านหนึ่งชื่อวะ ศรีเมือง เรียนหนังสืออยู่ชั้น ม. 6

และอยู่ที่วัดตอนรักถูกสะเก็ดระเบิดตาย...”¹ การพัรดพราจากบ้านที่อยู่อาศัยและจากบุคคลที่รักได้เกิดขึ้นไปทั่วทุกแห่ง ผู้คนต้องอพยพ ทิ้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยหนีภัยจากการสู้รบระหว่างทหารไทย กับทหารญี่ปุ่น สภาพบ้านแตกสามาถรากหาดที่เมืองถูกเล็ก ๆ ในเบาะแล้ววิ่งหนีการสู้รบ จนในอ้อมกอดเหลือแต่เบาะไม่มีลูก ได้รับการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา ความทรงจำของชาวภาคใต้เกี่ยวกับญี่ปุ่นนั้นคงกว่า “ญี่ปุ่นเป็นผู้รุกราน” “ญี่ปุ่นฝากลัวมาก” ในระยะหลังสงครามใหม่ ๆ พ่อแม่ ผู้ใหญ่บ้านคนถึงกับใช้คำว่า “เดียวญี่ปุ่นมา”² เป็นคำ咒ญี่ปุ่นหานหรือเด็กเล็ก ๆ ที่ดื้อหรือไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่² ผู้ที่มีอายุประมาณ 45 - 50 ปี ในปัจจุบันนี้คงจะเคยได้ยินคำว่า “มาน้ำบังแล้ว แม้สังคมจะยุติไปนานแล้ว แต่ชาวภาคใต้ส่วนหนึ่งที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นก็ยังจำได้เสมอ อนุสรณ์สถานที่อยู่ยังเดือนให้ชาวภาคใต้ระลึกถึงการบุกภาคใต้ของญี่ปุ่น การละซีพเพื่อชาติอย่างล้าหอยของทหารไทยอยู่เสมอคือ “อนุสรณ์วีรไทย 2484” ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านท่าแพ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

*ดรุณี บุญกิบาล สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 90000 โทร. 239899

1. สัญญากับสังคมโลกครั้งที่สอง

เมื่อสังคมโลกครั้งที่สองเกิดขึ้นในทวีปยุโรป และทวีปเอเชียนั้น รัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบายเป็นกลาง เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482³ เพราะรัฐบาลได้พิจารณาแล้วว่าประเทศไทยเป็นประเทศเล็กกำลังอาชุดและห้ามอยู่ในสภาพล้าหลัง ไม่เหมาะสมที่จะกระทำการ แต่ในขณะเดียวกันที่ประเทศไทยได้พยายามรักษาความเป็นกลางอยู่นั้น สองครั้งที่ในยุโรปและเอเชียได้ทิ้งความรุนแรงมากขึ้น ฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้แก่เยอรมนี สัญญาพันธ์ไมตรีกับเยอรมันและอิตาลีในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483⁴ โดยเยอรมันยอมให้สัญญาเป็นผู้นำในด้านเอเชีย ตั้งนี้สัญญานี้เริ่มดำเนินนโยบายข้ามคองรีดินเดนอาณาจักรของอังกฤษและฝรั่งเศสในเอเชียโดยเคลื่อนกำลังเข้าสู่ภาคเหนือของอินโดจีน เพื่อใช้เป็นฐานทัพเข้าตีประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้

2. สัญญานุภัยภาคใต้

สำหรับประเทศไทยนั้นรัฐบาลได้พยายามหลีกเลี่ยงการกระทำทุกอย่างที่จะแสดงตนว่าเป็นศัตรูกับสัญญา กระทำการต่างประเทศของไทยกับสหภาพทูตสัญญาได้ตัดต่อกันอยู่ตลอดเวลา นายยาซูชาโต ฟูดามิ อัครราชทูตสัญญาได้มายพบ นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทำการต่างประเทศของไทย ณ ที่ประชุมการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 แล้วก่อว่า “ขอให้รายงานรัฐบาลไทย ได้ว่าสัญญาจะไม่เข้าประเทศไทย แต่ถ้าจำเป็นก็จะใช้เป็นทางผ่านเพื่อไปตีอังกฤษเท่านั้น”⁵ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2484 นายทสุโนกามิ เอกอัครราชทูตสัญญาได้แจ้งกับรัฐมนตรีต่างประเทศของไทยว่า “สัญญาจะไม่ใช้กำลังทหารซึ่งอยู่ในอินโดจีนเข้ามารุกรานไทยเป็นอันขาด แต่จะใช้เพื่อชุมนุมกำลังทางด้านถนนสายพม่า ฉะนั้นไทยไม่ต้องเป็น

ห่วง”⁶ ซึ่งคำบอกเล่าเหล่านี้ไม่ตรงต่อความเป็นจริงที่ปรากฏออกมาในเวลาต่อมาทั้งสิ้น เพราะในขณะที่สัญญานี้เน้นนโยบายทางการทูตลงไทยให้วางใจในการไม่รุกรานของสัญญานี้ สัญญาก็ได้วางแผนที่จะบุกไทยเอาไว้เรียบร้อยแล้ว การดำเนินนโยบายเพื่อรักษาความเป็นกลางของไทยก็ได้ล้มเหลวลง เมื่อรัฐบาลทหารญี่ปุ่นได้ส่งกำลังทัพเข้าสู่ประเทศไทยโดยฉับพลันในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 พร้อมทั้งยื่นคำขาด ขอเดินทัพผ่านประเทศไทยไปสู่สิงคโปร์และพม่าของอังกฤษ ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยต้องตัดสินใจดำเนินนโยบายเข้าร่วมกับสัญญานี้ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้ออกคำแถลงการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“ด้วยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ตั้งแต่เวลาประมาณ 02.00 น. กองทหารญี่ปุ่นได้เข้าสู่ประเทศไทยโดยทางทะเลในเขตจังหวัดสงขลา บัดดานี ประจำวันศุกร์ที่ 9 ธันวาคม นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี (บ้านดอน) และบางปู สร่านทางบกได้เข้ามาทางจังหวัดพระตะบองและพิบูลสงคราม เก็บบูกแห่งท่าหารและตำรวจน้ำไทยได้ทำการต่อสู้อย่างเข้มแข็ง...”⁷

นายแก้ว สิงหนาท สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิจิตร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วยความรู้สึกเศร้าเสียใจเป็นอย่างมากในสภากนูญแทนราษฎร เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“...ประวัติศาสตร์ของชาติไทยตอนสำคัญที่สุดคือตอนที่เลือดหยดลงด้วยหยดน้ำตา ได้เริ่มรู้สึกมาแล้วตั้งแต่เข้ามีเดือนวันที่ 8 เดือนนี้ ...การที่ราษฎร์กันรันนี้นั้น เรากลับกันด้วยสีหน้าซึ่งมองด้วยน้ำตา...”⁸

สำหรับทางภาคใต้นี้ได้มีการบันทึกถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ไว้หลายแห่งด้วยกัน เช่นที่จังหวัดสงขลาได้บันทึกไว้ว่า

“...อุเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2484 วิทยุ บ.บี.ซี. ของอังกฤษออกข่าวว่ากองเรือญี่ปุ่นราว 200 ลำ เคลื่อนลงมาทางทะเลจีนใต้ และในคืนวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลา 20.00 น. ก็ออกข่าวว่า

เครื่องบินลาดตระเวนของอังกฤษเห็นเรือรบของญี่ปุ่น เคลื่อนข้ามมาในอ่าวไทย ...ซึ่งก็ปรากฏว่าหลังจากนั้น สองสามชั่วโมง กองเรือดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจอดอยู่ เดิมทະเพลนเมืองสงขลาแล้ว... ประมาณ 1 นาฬิกาเศษ มีเรือรบนายพลหลายลำแล่นจากเรือใหญ่คานหัวเข้าหา ผ่านเป็นทางยาวเหยียดตั้งแต่แหลมสมิหลาไปทางทิศใต้ ถึงสนามบิน ราว 02.00 นาฬิกา ทหารญี่ปุ่นเดินลาดตระเวน เมืองสงขลา จากนั้นทหารญี่ปุ่นก็เคลื่อนกำลังไปทาง หาดใหญ่ทั้งทางรถไฟและรถยนต์ เพื่อรุดเข้าไปใน ดินแดนมาเลเซีย ซึ่งขณะนั้นเรียกว่ามาลายูและอยู่ใน ปักษ์รองของอังกฤษ ทหารญี่ปุ่นประทับกับทหารไทย จากค่ายทหารสวนตูน คือกองพันทหารปืนใหญ่ที่ 13 (ป.พัน 13) และกองพันทหารราบที่ 5 (ร.พัน 5) ซึ่งอยู่ที่คอหงส์หลาอย่างจุด รวมทั้งตำรวจและประชาธิชน ที่เข้าร่วมสู้รบต่อต้านญี่ปุ่นด้วย ราว 05.00 นาฬิกา เครื่องบินญี่ปุ่นขึ้นจากเรือ บินวนเวียนเป็นกลุ่ม ๆ แล้ว ลงจอดในสนามบินสงขลา* ทหารจาก ป.พัน 13 ใช้ ปืนใหญ่ยิงไปที่เรือ ถูกเรือรบนายพลจม 2 ลำ ปืน ใหญ่จากเรือก็ยังได้ตอบมาเช่นกัน ตอนสายของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เครื่องบินญี่ปุ่นทั้งระเบิดที่สวน ตูนถูกบ้านพักนายทหาร แต่เสียหายไม่มากนัก การรบต่อต้านญี่ปุ่นดูจะมีทางรัฐบาลสั่งให้หยุดยิง ราว 12.00 นาฬิกาของวันนั้น..."⁹

ทั้งหัวนนคตรีธรรมราช การสู้รบระหว่าง ทหารญี่ปุ่นกับทหารไทยเป็นไปอย่างรุนแรงมาก พลเอก หลวงเสนาณรงค์ (ขณะนั้นยศพลตรี) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 และเป็นผู้บัญชาการต่อสู้ด้วยตนเอง "ได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นไว้ ตอนหนึ่งว่า

"เมื่อ 8 ธันวาคม 2484 เวลาประมาณ 06.00 นาฬิกา พันโทหลวงประหารริปูราบ (ชื่น ไกรกาล) ได้นำโทรศัพท์มาให้ข้าพเจ้า... เป็นโทรศัพท์ที่ นายไปรษณีย์สงขลามีมาถึงนายไปรษณีย์นครศรีธรรมราช ในโทรศัพท์มีใจความว่า เมื่อประมาณ 02.00 นาฬิกา ญี่ปุ่นได้ส่องเรือรบและเรือลำเลียง

ประมาณ 15 ลำ มาทั้งหัวดงขลาและได้ส่องไฟ ขึ้นยึดสังขลาแล้ว ...เมื่อข้าพเจ้าทราบข่าวจากโทรศัพท์ เช่นนี้ เพื่อความไม่ประมาท ...จึงได้สั่งเป่าแตรเหตุ สำคัญ และเรียกประชุมผู้ใต้บังคับบัญชา สั่งการ เตรียมที่จะส่งทหารไปช่วยสงขลาตามแผนการที่วางไว้ แต่เนื่องด้วยขณะนั้นฝนกำลังตกหนักและน้ำท่วมในโรง ทหารทั่วไป การมาประชุมของผู้ใต้บังคับบัญชา จึง มาไม่ถึงพร้อมเพรียงกัน ผู้ใดมาถึงก่อนก็ได้สั่งการ มอบหมายให้ไปปฏิบัติการทันที เมื่อได้สั่งการต่าง ๆ ในขั้นต้นเสร็จแล้ว จึงได้ขึ้นรถไปที่สนามบิน ...พอ ข้าพเจ้าได้กลับมาถึงกองรักษาการณ์ได้รับรายงาน จากนายสิบของ ป.พัน 15 มีใจความว่าญี่ปุ่นได้ส่องไฟ ขึ้นบกที่ท่าแพเป็นจำนวนมาก การที่ทหารญี่ปุ่นได้ ส่องไฟขึ้นบกที่จุดนี้ เพื่อยืดโรงทหารและสนามบิน โดยไม่ให้ฝ่ายเรารู้ตัว เมื่อได้ส่องไฟขึ้นบกแล้วก็จัด การยึดพื้นที่ จัดบวนและทำการยิงมายังโรงทหาร ด้วยอาวุธทุกชนิดอย่างรุนแรงทันที ...เมื่อเหตุการณ์ เป็นเช่นนี้ข้าพเจ้า ...จึงได้สั่งกำลังทหารที่ได้เตรียม พร้อมอยู่แล้ว อันมีทั้งกองพาหนะสมทบกับกำลัง ทหารในกองรักษาการณ์ ...เป็นกำลังรอบหน่วยแรก ขึ้นไปก่อน ในขณะนั้นการรบได้เป็นไปอย่างรุนแรง ในโรงทหาร ทหาร ป.พัน 15 ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชิดกับจุด ที่ญี่ปุ่นบุกขึ้นบกได้ทำการต่อสู้กันอย่างแข็งแรง ได้ นำปืนใหญ่ที่มีอยู่ทุกระบบออกทำการยิง ...ต่อมา จึงได้กำลังของ ร.พัน 39 ยกขึ้นมาสมทบ จึงได้สั่ง ให้ขึ้นไปเพิ่มเติมกำลังรอบโดยทันที ฝ่ายญี่ปุ่นมีอีก ประทະต้านทานอย่างรุนแรงและเป็นการผิดหวังเช่นนี้ จึงได้หยุดชะงักไม่สามารถจะเคลื่อนข้ามมาได้อีก ... ขณะนั้นตนตกยังไม่หยุด มองกันไม่เห็น ฝ่ายเราก็ พยายามที่จะขับไล่ให้ฝ่ายตรงกันข้ามถอยลงเรือไป ให้หมด จึงได้เคลื่อนที่เข้าไปให้ใกล้กันจนถึงระยะ ประชิด บางส่วนข้าตตะลุมบนกันกับข้าศึก ด้วยดาบ ปลายปืน ...นอกจากนั้นทางภาคบังคับมีเครื่องบินของ ข้าศึกซึ่งบินจากเรือบรรทุกเครื่องบินจำนวนมากมา บินฉวัดเฉวียนอยู่เหนือโรงทหารและในบริเวณที่มี

การรับกันอยู่ตลอดเวลา และทำการต่อสู้กันอยู่ประมาณ 3 ชั่วโมงเศษ จึงได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารบกทางโทรศัพท์มีใจความว่า ให้ระงับการต่อต้านและปล่อยญี่ปุ่นฝ่านไป และเวลานี้รัฐบาลกำลังเจรจา กันอยู่”¹⁰

การสั่งหยุดยิงแล้วยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นฝ่านประเทศไทยไปสู่สิงคโปร์และพำนของอังกฤษนั้น ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่คนไทยเป็นจำนวนมาก พลตรี พระยาอมรวิสัยศรเดช สมาชิกสภาพผู้แทนราชภราจังหวัดลำปาง ได้ถามในที่ประชุมสมาชิกสภาพผู้แทนราชภรา เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“...กองทัพไทยได้ใช้เงินบำรุงการทหารมาก มีนายทหารชั้นนายพลหลายคน ทำไม่ทัพไทย จึงไม่ลองต่อสู้ญี่ปุ่นดูบ้าง...”¹¹

ส่วนนายสุวิชช์ พันธ์เศรษฐ สมาชิกสภาพผู้แทนราชภราจังหวัดเชียงใหม่ได้ถามด้วยความคับข้องใจว่า

“...การที่ญี่ปุ่นและไทยมีสัญญาเครื่องพูรณะพ ของประเทศไทยซึ่งกันและกันนั้น ทุกญี่ปุ่นรับรองว่า จะไม่บุกรุกไทยนั้น แต่ปรากฏว่าญี่ปุ่นบุกไปตามจุดต่าง ๆ ของไทย ญี่ปุ่นจะดใช้ค่าเสียหายอย่างใดบ้าง...”¹²

จอมพล บ. พิบูลสงคราม ได้ชี้แจงถึงเหตุผลที่ต้องยอมให้กองทัพญี่ปุ่นฝ่านประเทศไทยในครั้งนั้นไว้ ใน “สมุดบกเชี่ยว” ซึ่งได้กระทำขึ้นภายหลังวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่าถ้าตนมองในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดไม่ยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และสั่งรับตามแผนยุทธการที่ 5 (แผนรักษาความเป็นกลาง) และ ความเสียหายก็จะเกิดขึ้นอย่างมากมากแก่ประเทศไทย กองพลที่ 6 ซึ่งอยู่ทางบักษ์ได้คงยกตีแตกในเวลาไม่เกิน 12.00 นาฬิกา บางส่วนจะถูกปลดอาวุธ บางส่วนคงถอยเข้าหาทางรถไฟและเข้าป่าหลบซ่อนจังหวัดต่าง ๆ ที่มีการรบคงเป็นการรบในเมือง ชีวิตและทรัพย์สินจะเสียหายพอใช้¹³

หลังจากที่รัฐบาลไทยได้ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่น

เดินทัพผ่านประเทศไทยไปโจรติพม่าและสิงคโปร์ของ อังกฤษแล้ว ฝ่ายสัมพันธมิตร (อังกฤษ) ก็ได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดโจรตามจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในภาคใต้อยู่ตลอดเวลา เช่นในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ได้ทิ้งระเบิดโจรที่สิงคโปร์ ประจำบวบคีรีขันธ์ หัวหิน ในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทิ้งระเบิดโจรที่ชุมพร¹⁴ จากหลักฐานปรากฏว่าในระหว่างวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ถึงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2485 ประเทศไทยถูกโจรตีทางพื้นดิน 36 ครั้ง และถูกโจรตีทางอากาศ 30 ครั้ง จังหวัดในภาคใต้ที่ถูกโจรตีมีประจำบวบคีรีขันธ์ ชุมพร สิงคโปร์ ยะลา และเมืองกรุงเทพฯ เองก็ถูกทิ้งระเบิดโจรตีในคืนวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2485 รุ่งขึ้นวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 รัฐบาลไทยก็ได้ประกาศสงเคราะห์กับ อังกฤษและสหรัฐอเมริกา¹⁵ ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างชัดแจ้งว่าไทยจะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำงานครั้งนี้อย่างเต็มที่

3. ญี่ปุ่นกับแผนการยึดภาคใต้

การที่ญี่ปุ่นสามารถยึดจังหวัดประจำบวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สิงคโปร์ บัตตานี ไว้เป็นเส้นทางเดินทัพไปสู่พม่าและสิงคโปร์ ของอังกฤษได้ในเวลาอันรวดเร็วนั้นก็ เพราะญี่ปุ่นได้มีการวางแผนในการทำงานนานมาแล้วเป็นอย่างดี อาทิเช่น ตามจุดยุทธศาสตร์ทุก ๆ แห่งญี่ปุ่นจะมีผู้สนับสนุนการลับ (แนวที่ห้า) ปลอมแปลงตัวมาปฏิบัติการ ได้ดินล่วงหน้าอยู่เป็นเวลานาน เช่นที่นครศรีธรรมราช ก็จะมีนายทหารญี่ปุ่นในอาชีพปลอมเป็นช่างถ่ายรูป และหมอยทำพันชื่อ หมอมากู ที่สิงคโปร์มีหมอยไกเซ ที่ตั้งรังก์มีหมอนากาว่า ในทำองเดียวกันนี้ที่บัตตานี ก็มีหมอยญี่ปุ่นด้วย ซึ่งความจริงแล้วเป็นนายทหารศรั้งเอก¹⁶ บุคคลเหล่านี้เข้ามาปฏิบัติงานในภาคใต้ ล่วงหน้าอยู่เป็นเวลานาน เพื่อสืบความลับต่าง ๆ ไว้ให้เป็นประโยชน์กับญี่ปุ่นเมื่อเข้ามายึดภาคใต้ได้แล้ว ดัง

จะเห็นได้จากบันทึกของแบลก ศิลปกรรมพิเศษ ที่กล่าวไว้ว่า

“...รัฐยนต์ของไครเก็บไว้ที่ไหนญี่ปุ่นรู้หมด และไปทุบประดูบ้านเจ้าของเอกสารฉบับต่อไปใช้ตั้งแต่คืนวันแรกที่ยกขึ้นบก ญี่ปุ่นมีแผนที่เขตเทศบาลเมืองสงขลาเป็นแล้ว เวลาใช้เครื่องไฟฟ้าที่ไหนก็ถูกแผนที่ออกแบบแผ่นหนึ่ง คาดว่าคงหมายที่จะนำไปปฏิบัติงานแล้วมองแผนที่นั้นให้ไปเป็นคู่มือ นับเป็นความละเอียดมาก...”¹⁷ พฤติกรรมเหล่านี้สอดคล้องกับบันทึกเรื่อง “ชีวิตห้าแห่งเดือนของข้าพเจ้า” ของประยูร ภารมณตรี ที่กล่าวไว้ว่า

“...เพื่อนที่จะขยายวงไฟบุลป์เพื่อมาเหลียงบุราพาออกไป ญี่ปุ่นได้จัดส่งผู้สืบราชการลับ (แนวที่ห้า) และหน่วยทำลาย (Sabotage) จำนวนแสลงกว่าค่อนออกปฏิบัติการใต้ดินทั่วติดแคนในฝ่ายมหาสมุทรแปซิฟิก นับตั้งแต่ฝั่งตะวันตกของศรีรัตนโกสุมเมืองอสเตรเลียและประเทศไทยมุ่งทางทั้งหลายในย่านนี้ ตลอดทั้งช่องกง พลีปินส์ อินโดจีน พม่า มาลายู อินเดีย และประเทศไทย...”¹⁸

ผลจากการทำงานล่วงหน้าของบรรดาผู้สืบราชการลับเหล่านี้ ทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการยกพลขึ้นบก ตลอดจนถึงการยึดจุดยุทธศาสตร์ทุกแห่งไว้ได้ ญี่ปุ่นได้เตรียมยุทธปัจจัยในการทำงานมาก่อนอย่างเพียบพร้อม ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะ อาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องแต่งกายอาหาร หยุกยา เงินตรา หรือแม้แต่เส้นทางคมนาคม ญี่ปุ่นก็ได้วางแผนไว้แล้วที่จะใช้เส้นทางที่สะดวกและปลอดภัยที่สุดในการยกพลขึ้นบก โดยเฉพาะการยกพลขึ้นบกที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ญี่ปุ่นได้วางแผนไว้แล้วว่าจะใช้เส้นทางปากพนัง (ซึ่งมีท่าเรือ) - นครศรีธรรมราช - สถานีรถไฟนครศรีธรรมราช หรือเส้นทางปากพนัง - สถานีรถไฟนครศรีธรรมราช เพื่อขอกำหนดเวลาเดินทางไปลงที่สถานีรถไฟบ้านโป่งไปภาคอุบลฯ เข้าสู่ประเทศไทยม่าต่อไป โดยจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้เส้นทางท่าแพ (ซึ่งมีท่าเรือ) -

สถานีรถไฟนครศรีธรรมราช ซึ่งมีมนต์เสน่หราของที่ 6 ตั้งขวางอยู่ เพื่อหลีกเลี่ยงการປะทะกับทหารไทย ซึ่งย่อ渑ายถึงการเสียชีวิตและเลือดเนื้อ เพื่อให้บรรณาธิการประดูที่บ้านเจ้าให้บริษัทมิตซูบิชิ บุชชัน ไกชา จำกัด marrow หมายความว่า 28 กิโลเมตร กับการโดยสารเทศบาลของไทย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2481 ในราคากลางหมาไม่เกิน 600,000 บาท โดยมีกำหนดจะแล้วเสร็จภายในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2484¹⁹ แต่เนื่องจากบริษัทมิตซูบิชิฯ ไม่คุ้นเคยกับสภาพภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ถนนสายนี้จึงไม่เสร็จตามกำหนดเดาไว้ ดังนั้นในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นวันที่ญี่ปุ่นได้กำหนดเอาไว้แล้วว่าจะต้องยกพลขึ้นบกพร้อมกันหมดทุกจุด ทั้งในแอร์และแปซิฟิก ญี่ปุ่นจึงจำเป็นจะต้องใช้เส้นทางสายท่าแพ - นครศรีธรรมราช ถึงแม้ว่าตามเส้นทางนี้จะมีมนต์เสน่หราของที่ 6 ตั้งขวางอยู่ ญี่ปุ่นก็ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นการสู้รบอย่างนองเลือดระหว่างทหารไทยกับทหารญี่ปุ่นจึงได้เกิดขึ้น ในวันแรกที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่นครศรีธรรมราช หัวหน้านายช่างสร้างถนนสายนี้พร้อมด้วยผู้ช่วยชาวญี่ปุ่นของบริษัทมิตซูบิชิฯ กูู้กคนไทยที่กราดแค้นและไม่พอใจในพฤติกรรมของญี่ปุ่นน่าตาดไป 2 คน²⁰

การวางแผนล่วงหน้าอย่างละเอียดรอบคอบในการทำงานของญี่ปุ่นนั้น ได้เป็นที่ปรากฏแก่ตากองชาวสังฆารอย่างชัดแจ้ง เมื่อได้พบได้เห็นว่าทหารญี่ปุ่นนั้นเมื่อเครื่องใช้ไม้สอยเตรียมมาอย่างพร้อมเพรียง นับตั้งแต่จักรยานพับได้ ไม้กวาด ใบปูนถังฟางสำหรับให้ม้ากิน ซึ่งเวลาให้ม้ากินก็เอวันสีเขียวใส่ตาม้ำเสียก่อน นอกจากนี้แล้วก็ยังมีมังขนาดจิ่วปิดเฉพาะหน้ากันยุกกดเวลาอนามัยด้วย โดยมีศาสตราจารย์ชาวญี่ปุ่นได้มำทำการตรวจสอบเลือดเด็กนักเรียนบางโรงเรียนในจังหวัดสงขลา เพื่อตรวจหาเชื้อมาเลเรียไว้ล่วงหน้าแล้วตั้งแต่ก่อนสองคราจะเกิดขึ้น สิงคโปร์ อีกประการหนึ่งที่ญี่ปุ่นได้จัดเตรียมมาในครั้งนั้นก็คือ

เงินตรา ญี่ปุ่นได้นำบัตรที่จัดพิมพ์เองมาใช้ในภาคใต้ ซึ่งชาวบ้านเรียกบัตรญี่ปุ่นว่า “ บันบัตรตันกล้าย ” เหตุผล เพราะมีรูปดันกัลวยอยู่ในบัตรโดยตีตรา 1 yen ท่ากับ 1 บาท ซึ่งก่อนสมัยนั้น 1 yen จะมีราคาเท่ากับ 80 สตางค์²¹

4. สภาพของภาคใต้ในระหว่างสมัยรัชกาล (พ.ศ. 2484 - พ.ศ. 2488)

นับตั้งแต่วันแรกที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในภาคใต้ ความตาย ความสูญเสียทางทรัพย์สินและจิตใจ ความทุกข์ยากลำบาก ก็ได้เกิดขึ้นทั่วไปทุกหนทุกแห่ง บุคคลที่ต้องสูญเสียชีวิตในครั้งนี้มีทั้งทหาร ยุวชนทหาร ตำรวจ ข้าราชการ สามเณรและประชาชนโดยทั่วๆไป ซึ่งได้บันทึกเป็นหลักฐานเอาไว้เพียงบางจุดและบางส่วนเท่านั้น พลฯ สำเริง เหลือบุญชู ซึ่งเป็นทหารประจำอยู่ที่ค่ายคอหงส์ หาดใหญ่ ผู้ได้ทำการต่อสู้กับญี่ปุ่นที่บ้านน้ำ้อย อำเภอหาดใหญ่ ได้บันทึกถึงการสู้รบระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่จุดน้ำอยเอวัดตอนหนึ่งว่า “...ฝ่ายเราเสียชีวิต 2 นาย คือ ส.ก. นิกร ทองคำใส กับ พลฯ นำเรอ ภาคสม ...ส่วนพลเรือนที่มาช่วยตาย 2 คน คือ นายหลิว จຽญวงศ์ ช่างไฟฟ้าของกองพัน อิอกคนซื่อนายทองใบ สุทธิพร พนักงานสถานีการยาง...”²² ส่วนนายจำนำ วงศ์ประดิษฐ์ ยุวชนทหารหน่วยที่ 66 จังหวัดปัตตานี ก็ได้กล่าวถึงการสู้รบที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีไว้ว่า “...การสู้รบวันนั้น (8 ธันวาคม 2484) มียุวชนทหารเสียชีวิต 5 นาย ผู้บาดเจ็บสาหัสและไม่สาหัส 4 นาย...”²³ และในตอนปลายสมัยรัชกาล ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ส่งเครื่องบินมากทั้งระเบิดที่สองขับปืนอยู่ขึ้น ในระหว่างเดือนมิถุนายนจนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2488 ปรากฏว่าเครื่องบินพันธมิตรชนิดที่เรียกว่า “ บ้มบิน ” ได้มาทิ้งระเบิดโฉมตีถล่มเมืองสงขลาหลายครั้ง ทำให้ราชภรัลล์ตายและบ้านเรือนเสียหายมาก²⁴

นอกจากชีวิตแล้วทรัพย์สินก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ชาว

ภาคใต้ต้องสูญเสียไปในครั้งนั้นด้วย ทหารญี่ปุ่นได้ใช้บ้านเรือนของราชภรัลล์ วัดวาอาราม รวมไปถึงสถานที่ของทางราชการ เช่น โรงเรียน บ้านพักผู้ว่าราชการ จังหวัด ศาลากลางจังหวัด เป็นที่พักอาศัยและบัญชาการกองทัพ สิ่งของที่ญี่ปุ่นได้หิบจ่ายเอาไปใช้ก็มีหลายอย่าง โดยเฉพาะยานพาหนะ เช่น รถยนต์ รถจักรยาน รวมไปถึงเครื่องมือเครื่องใช้อื่นๆ เช่น นาฬิกา ปากกาหมึกซึม ฯลฯ เนพะที่จังหวัดสงขลา เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกนั้น ราชภรัลล์ได้อพยพหลบภัยข้ามทะเลสาบไปอยู่ที่แหลมสน หัวเข้า เกาะยอ สะทิงหม้อบ้านพร้าว, ฯลฯ ใกล้ไปถึงปากพยูน ระโนดก็มี มีผู้คาดคะเนไว้ว่าญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่สงขลา มีจำนวนไม่น้อยกว่า 75,000 คน ทั้งๆ ที่เวลานั้นในเขตเทศบาลเมืองสงขลา มีราชภรัลล์อาศัยอยู่เพียง 30,000 คน เท่านั้น ความเดือดร้อนจึงเกิดขึ้นทั่วไป ดังนั้นทางจังหวัดจึงได้จัดตั้งหน่วยรับคำร้องทุกข์จากราชภรัลล์และปราากฎว่ามีผู้มาแจ้งความเดือดร้อนกันมาก จนทางราชการส่วนกลางได้ส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งพลเรือนและทหารมาดูความเป็นไป และได้พบเห็นว่า ราชภรัลล์ชาวสงขลาได้รับความทุกข์เวทนา กันมาก จึงได้รายงานต่อรัฐบาลดำเนินข้าราชการว่าบ้านพร่องต่อหน้าที่ และข้าราชการบางคนนั้นมีอุทาหรณ์ญี่ปุ่นขึ้น ได้หนีอาตัวรอด ดังนั้นข้าราชการผู้ใหญ่ของสงขลา ในขณะนั้นหลายคนจึงได้รับคำสั่งบ่ายให้ไปอยู่ที่อื่น ข้าราชการผู้ใหญ่คนหนึ่งของจังหวัดสงขลาได้บันทึกถึงความสามารถในการแก้ไขเหตุการณ์ในยามสงครามเปรียบเทียบเอาไว้ว่า “...จังหวัดสงขลา กับจังหวัดนครศรีธรรมราชว่า

“...เรื่องนี้ถ้าเปรียบเทียบกับจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้วผิดกันไกล เพราะที่นั้นฝ่ายทหารยกที่ตั้งกรมกองทหารให้แก่ญี่ปุ่นเข้าพักอาศัย แล้วถอนกองทหารมาตั้งตามวัดวาในเมือง ราชภรัลล์จึงไม่ได้รับความเดือดร้อนและต่างสรรเสริญผู้บัญชาการกองทัพกันทั่วหน้า...”²⁵

ความเดือดร้อนจากทรัพย์สินเสียหายนั้นมีราย

ละเอีดบอกไว้ในหลายลักษณะ เช่น “...พหารญี่ปุ่น ซึ่งอาศัยอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งเมื่อย้ายไปอาศัยอีกแห่งหนึ่ง ก็มักขันเครื่องใช้ของบ้านนั้น เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ไปใช้ที่บ้านใหม่ โดยพละการแล้วไม่สังคีนีเดิม...” “...ญี่ปุ่นจัดฝ่ายกระดานเอาไปทำฟืนเสียบางแผ่นเพื่อให้อาภิภัตถายเทคลายความร้อน เอาตุ่มน้ำฝนลงผังดินแล้วถ่ายอุจจาระลงในตุ่มนั้น เวลาญี่ปุ่นอาบน้ำก็เปลือยกายล่อนจอนห้ามในคณะสถานและกลางแจ้ง...”²⁸

ความเดือดร้อนหรือความทุกข์ยากลำบากของชาวภาคใต้นั้นไม่เฉพาะแต่การสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเท่านั้น แต่รวมไปถึงการขาดแคลนปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอีกด้วย ปรากฏว่าในขณะนั้นชาวภาคใต้ขาดแคลนหั้นน้ำมันเชื้อเพลิง เสื้อผ้า ยารักษาโรค กระดาษ เครื่องเขียน ญี่ปุ่น ยาสีฟัน เกลือ น้ำตาลทราย น้ำหิรี ไม้ขีดไฟ ฯลฯ สินค้าต่างๆ มีราคาแพงขึ้น เพราะพ่อค้าจวยโกรกสักกุตุนสินค้าเอาไว้ขึ้นราคา แม้แต่ข้าวสารยังต้องมีการบันส่วน มีการลักลอบขนสินค้าที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ เช่น ข้าวสารและอาหารอื่นๆ ออกไปขายนอกประเทศที่ปีนัง มาเลเซีย สิงคโปร์ การดำเนินงานนี้เป็นไปอย่างมีระบบร่วมกันทั้งพ่อค้าและเจ้าหน้าที่ ข้าวสารที่ส่งมาจากภาคกลาง เพื่อบรเทาความขาดแคลนในภาคใต้ส่วนใหญ่จะถูกส่งออกออกไปหมวด ความขาดแคลนก็คงต้องไปตามเดิม การครอปรัชชั่นเพื่องบูรณะ²⁹ ในขณะเดียวกันราษฎรที่ยังยากจนลง ใจผู้ร้ายก็ได้เกิดขึ้นทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เนพาลข้าวันนั้นจะเป็นสิ่งที่ปลูกได้เองในภาคใต้ด้วย แต่ญี่ปุ่นก็ได้กัววนซื้อไปเลี้ยงทั้งพหารญี่ปุ่นเอง ชาวมาเลเซีย และอินโด-เนเซีย ซึ่งขาดแคลนมากกว่าไทยเสียอีก จากบันทึกบอกว่าในทะเลสาบสงขลา มีเรือใบขนาดใหญ่มากจอดรอรับข้าวสารเพื่อบรรทุกไปสิงคโปร์ หรืออินโดนีเซียอยู่เต็มไปหมด ชาวภาคใต้ได้ต่อสู้กับความทุกข์ยากลำบากเหล่านี้ด้วยการคิดค้นหาสิ่งที่จะนำมาใช้แทนปัจจัยที่ขาดแคลน อาทิเช่น ใช้น้ำด่างที่ทำจากขี้เต้าแทนสูตร ใช้น้ำมันมะพร้าวแทนน้ำมันก้าด ใช้ต

แทนตะเกียง ใช้น้ำตาลโคนแทนน้ำตาลทราย ใช้ยาหม้อแทนยาเม็ด ฯลฯ²⁸

นอกจากการขาดแคลนปัจจัยที่สำคัญแล้ว การคอมนาคมที่ไม่ส่ง互通และปลดภัยก็เป็นความลำบากอีกประการหนึ่งของชาวภาคใต้ในขณะนั้น การเดินทางโดยรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงสงขลา ตามปกติใช้เวลาเพียง 20 ชั่วโมงเท่านั้น แต่ในภาวะสงครามกลับต้องใช้เวลาเดินทางไม่น้อยกว่า 4 วัน 3 คืน หรือบางที่อาจมากไปกว่านั้น คือจะต้องเวลากัมตามรายทางที่หัวหิน ชุมพร ศรีราชา ญี่ปุ่น ทุ่งสง เสียก่อน เพราะทางรถไฟ สะพาน ชำรุดเนื่องจากถูกทิ้งระเบิดโดยตัวคนฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ตลอดเวลา หรือบางครั้งบางแห่งตัวรถไฟอาจถูกเครื่องบินโจมตี ยิงหม้อน้ำรถจักรหะลูกมี²⁹ การเดินทางทางน้ำซึ่งใช้เรือใบแล่นไปมาระหว่างกรุงเทพฯ - ภาคใต้ก็ไม่ปลอดภัยอีกเช่นกัน เพราะในปี พ.ศ. 2487 เรือดันน้ำฝ่ายสัมพันธมิตรได้เข้ามาอยู่ในอ่าวไทย และได้ยิงเรือสินค้าและเรือโดยสารอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกันกองเรือรบยังกฤษได้เข้ามายิงแกะภูเก็ต ซึ่งทำให้บ้านเรือนเสียหายผู้คนล้มตาย ทำลายหน่วยบินหงเหลอยทางทหารเรือและลมเรือถลาง ซึ่งเป็นเรือสินค้าเดินทางระหว่างพังงา - ภูเก็ต³⁰ การเดินทางในขณะนั้นจะต้องอาศัยการใช้เรือเป็นหลักทั้งในระยะใกล้และไกลจึงจะปลอดภัยที่สุด และผลของสงครามครั้งนี้ยังทำให้โรงเรียนเป็นจำนวนมาก ต้องปิดไปโดยปริยายอีกด้วย ทั้งนี้พระโรงเรียนบางแห่งได้ถูกยึดเป็นที่พักของพหารญี่ปุ่น และบางแห่งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะบินเข้ามาทิ้งระเบิดโจมตี ซึ่งจะทำให้เกิดอันตรายแก่เด็กนักเรียนได้

นายเรียร์ เจริญวัฒนา ได้เล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในช่วงปลายของสงครามไว้อย่างน่าสะเทือนใจตอนหนึ่งว่า

“...ชาวบ้านไม่กล้าอนบันเรือน ต้องรับกินข้าวก่อนค่ำ และอุ้มลูกจุงหลานไปนอนตามพุ่มไม้ริมรั้วบ้าน น่าเวทนาอย่างนัก ชีวิตราษฎรช่วงนั้นจึงเสียง

ตามมากเหลือเกิน คืออาจถูกระเบิดของข้าศึกด้วย เจ็บไข้ด้วยเพราะไม่มียา อดตายเพราะขาดอาหาร และถูกโจรสลัดฆ่าตาย... ”³¹

5. อนุสาวรีย์วีรไทย 2484

ตอนปลายของสังคม (พ.ศ. 2487 - พ.ศ. 2488) ญี่ปุ่นได้เริ่มเพลี่ยงพล้ำลงทุกนามรับ และในที่สุดเมื่อสหราชอาณาจักรได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลงที่เมือง ฮิโรชิมาและนางาซากิ ญี่ปุ่นก็ได้ยอมแพ้แก่สัมพันธ์ มิตรอย่างสัมภึติ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488³² เมื่อสังคมได้สัมฤทธิ์แล้ว เพื่อเป็นที่ระลึกถึงการ สู้รบอันกล้าหาญของทหารไทยในภาคใต้ ประชาชนทุกหมู่เหล่าจึงได้มีการเรียกร้องให้สร้างอนุสาวรีย์ขึ้น พลเอกหลางเสนอแนะซึ่งเป็นผู้บัญชาการในการรับ ครั้งนั้น จึงได้มอบหมายให้กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบ อนุสาวรีย์และจัดตั้งให้เรียบร้อย อาจารย์ สนั่น ศิลป์ จึงได้เดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่ที่ญี่ปุ่น 2 เท่าตัวคน แต่งเครื่องแบบ รูปทหารขนาดประมาณ 2 เท่าตัวคน แต่งเครื่องแบบ

สนามครบครัน ยืนถือปืนในท่าประจัญบาน หันหน้าไปทางท่าแพ ซึ่งเป็นจุดที่ญี่ปุ่นยกพลบุกเข้ามาระดมฐานอยู่ในเขตท่าหารดูที่มีการสู้รบอย่างรุนแรงจนถึงขั้นตะลุมบน ซึ่งทหารไทยเสียชีวิต ณ ที่นั้นเป็นจำนวนมาก คือบริเวณหน้าโรงเรียนโยธินบำรุงในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองนครศรีธรรมราชไปทางทิศเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร การก่อสร้างและตกแต่งได้แล้วเสร็จในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2492 ฯพณฯ จอมพลแปลง พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น จึงได้ให้นามอนุสาวรีย์นี้ว่า “ อนุสาวรีย์วีรไทย 2484 ” ในอนุสาวรีย์แห่งนี้ได้มีการนำอักษรของบรรดาทหารหาญที่เสียชีวิตในสังคมครั้งนี้จากจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์ สงขลา และปัตตานีมาบรรจุพร้อมทั้งจารึกชื่อเอาไว้ที่ฐานของอนุสาวรีย์ รวมทั้งสิ้นจำนวน 116 คน³³ และเมื่อถึงวันที่ 8 ธันวาคม ของทุก ๆ ปี จะมีพิธีก่อสร้างสุสาน วางพวงมาลา และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับทหารหาญเหล่านี้เสมอมา เกียรติประวัติอันกล้าหาญของทหารเหล่านี้จะตราตรึงอยู่ในดวงใจ ของคนไทยทุกคนตลอดไป

เชิงอรรถ

1. เทียร์ เจริญวัฒนา. “ ระโนดในอดีต ” ระโนดสังสรรค์ครั้งที่ 19. หุ้นส่วนจำกัดกิพย์อักษร กรุงเทพฯ. 2529. หน้า 89.
2. อาจารย์ คงทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ดรุณี บุญกิบาล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 94/1 ถนนราชดำเนิน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2534.
3. “ ประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พุทธศักราช 2482, ” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 56 แผ่นกากฤษฎีกา. หน้า 847 - 849. 5 กันยายน 2482.
4. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ. แฟ้ม WW 2/1:8 (3) เอกสารเรื่องสังคมโลกครั้งที่สอง “ สมความด้านເອເຊຍນຸ່າພາ ”

5. ดิเรก ชัยนาม. “ไทยทันสังคมโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1. หุ้นส่วนเจ้ากัดสื่อการค้า กรุงเทพฯ.
 2510. หน้า 181.
6. แหล่งเดิม. หน้า 185.
 7. แหล่งเดิม. หน้า 199.
 8. สำนักเลขานุการรัฐสภา. “รายงานการประชุมสภาพัฒนาราชภูมิ ครั้งที่ 1/2484 (วิสามัญ) วันที่ 9 ธันวาคม 2484,” รายงานการประชุมสภาพัฒนาราชภูมิ (วิสามัญ) สมัย 2 พ.ศ. 2484. หน้า 8 - 9.
 *สนา�บินสังขลาเดิม คือที่ตั้งสถานที่หารเรือสังขลาปัจจุบัน
 9. เรียร จริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 87 - 88.
 10. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10. อิมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพฯ. 2529. หน้า 4186 - 4187.
 11. สำนักเลขานุการรัฐสภา. หน้าเดิม.
 12. แหล่งเดิม.
 13. อ.พิมูลสังคม. จอมพลป.พิมูลสังคม เล่ม 2. ศูนย์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร. 2518. หน้า 275.
 14. กรมโพษนาการ. ข่าวโฆษณาการ. 5 (1) : ก ; มกราคม 2485.
 15. ดิเรก ชัยนาม. เล่มเดิม. หน้า 289.
 16. เจริญ รัตนอุดม. ที่มีวีรชนแห่งปีตานี. อั้ดสำเนา. ม.ป.ป. หน้า 2.
 17. แปลง ศิลปกรรมพิเศษ (ก.) “ญี่ปุ่นบุกสังขลา” ปาริชาติ. 2 (1) : 2 ; กันยายน 2528.
 18. ประยูร ภรรณรงค์. ชีวิตท้าແຜ่นดินของข้าพเจ้า. สำนักพิมพ์บรรณกิจกรุงเทพฯ. 2518. หน้า 425.
 19. กองบรรณาสาร กระทรวงการต่างประเทศ. แฟ้ม WW 2/2:11 (38). สัญญาจ้างเหมาสร้างทางสายนครศรีธรรมราช - ปากพนัง กับบริษัทญี่ปุ่น.
 20. กองบรรณาสาร กระทรวงการต่างประเทศ. แฟ้ม WW 2/2:11 (34). พลเรือนญี่ปุ่น 6 คน ถูกตำรวจนายไทยฆ่าตาย.
 21. แปลง ศิลปกรรมพิเศษ (ก.) เล่มเดิม. หน้า 2.
 22. แปลง ศิลปกรรมพิเศษ (ข.) “ญี่ปุ่นบุกสังขลา” ปาริชาติ. 1 (2) : 11 ; มีนาคม 2528.
 23. จำง วงศ์ประดิษฐ์. เหตุการณ์เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484. อั้ดสำเนา. ม.ป.ป. หน้า 2.
 24. เรียร จริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 91 - 92.
 25. แปลง ศิลปกรรมพิเศษ (ก.) เล่มเดิม. หน้า 4.
 26. แหล่งเดิม. หน้า 2.
 27. หอม อังสุรัตน์. “ระลึกถึงพระคุณ” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงอธรรมวิภา��-ไพบูลย์. โרגพิมพ์ ดี แอล เอส กรุงเทพฯ. 2534. หน้า 191.
 28. เรียร จริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 97 - 98.
 29. หอม อังสุรัตน์. เล่มเดิม. หน้า 193.
 30. แหล่งเดิม. หน้า 192.
 31. เรียร จริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 103.
 32. ดิเรก ชัยนาม. เล่มเดิม. หน้า 210.
 33. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเดิม. หน้า 4187 - 4188.